

ÎN CĂUTAREA CUVINTELOR PIERDUTE

Decenii la rând ne-am bucurat de binefacerile planificării științifice și ale centralizării „în toate sectoarele de activitate” (cum zicea un clișeu drag sufletului nostru), printre care și în cultură. Nu numai cultura paioaselor ori a leguminoaselor dar și cultura... cultură, adică ceea ce se poate planifica mai greu decât numărul de flecuri executate de o mașină într-o oră sau într-o zi. Ca în orice planificare, existau „obiective prioritare” fixate de „organul competent”; aceleași pentru toate „unitățile de producție”. Ne amintim cu toții, de pildă, că într-o perioadă teatrele aveau „ucuz” să reprezinte piese istorice și pe orice scenă a țării era un belșug de voievozi, plăeși, cușme și halebarde de care istoria însăși avea motive să fie geloasă. A existat, apoi, o interdicție în acest sens, drept care Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alți „oameni de bine” au fost repliați către magazinele de recuzită, lăsând loc salopetelor, căci funcționa acum o „indicație” în favoarea pieselor cu tematică de șantier. A venit iar la putere istoria, dar numai perioada dacilor și a romanilor, astfel încât ne-am edificat, la teatru, asupra celor 2050 (51, 52, 53...) de ani ai existenței noastre pe aceste meleaguri, mai mult decât din manuale sau alte lucrări de specialitate.

Răspunzînd „comandamentelor” (nu avea de ales!), teatrul a știut însă întotdeauna să reziste, să se afirme chiar în executarea „figurilor impuse”. Avea datoria să își calchieze mesajul artistic după conținutul editorialului din „Scinteia”, dar orice temă, orice text clasic, orice piesă de actualitate (chiar dintre cele mălăiețe) oferea posibilitatea, de foarte multe ori magistral fructificată, de a exprima un gând sincer, un adevăr, o atitudine. Mai fiecare text avea și un subtext — ne referim, desigur, la creațiile de valoare, restul pierindu-ne din memorie pentru că, de fapt, nici nu a existat efectiv ci a trecut doar pe lângă noi. Cînd piesa nu conținea acest subtext, spectacolul reușea să i-l confere, astfel încît la noi s-a făcut cu înverșunare teatru politic, ani la rând, nu în conformitate cu indicația — existență de altfel — ci, am spune, împotriva ei.

Acum, în condițiile repertoriilor alcătuite de către teatre, nu de către „centrală”, ale spectacolelor concepute de re-

gizori, nu de cenzori (prin metoda „colaj”, adică lipirea scenelor scăpate de loarfecă), se vor mai juca, desigur, piese istorice sau de actualitate (creдем că șantierele vor dispărea, o perioadă, de pe scenă, ca efect al suprasaturației), nu însă în campanii concertate, nu doar pentru că tema este inspirată din istorie sau actualitate. Și se va mai juca, incontestabil, teatru politic.

Întrebarea este: ce înseamnă acum teatru, spectacol politic? Ce a însemnat și acum un an sau zece? Greu de crezut. Greu de crezut, mai cu seamă, că publicul va păstra același nivel al exigențelor. Nădăjdum, chiar, să nu-l păstreze, să înalte ștacheta, ca un semn al maturizării și, nu în ultimul rând, al ciștițării sentimentului de libertate interioară (chiar dacă pare ciudată afirmația, sîntem convinși că această formă de libertate se cucerește mai anevoie, că, pentru mulți dintre noi, ea constituie încă un deziderat). Este utilă experiența pe care teatrul a acumulat-o în acești ani ai rezistenței? (Chiar dacă pare grandilocvent, termenul este exact.) Utilă, desigur, dar creдем că insuficientă. Multă vreme se încadra în categoria teatrului politic — și se încadra pe drept cuvînt — orice spectacol care ne lăsa să intuim, fie și pentru o clipă, existența unei atitudini proprii față de „adevăruri” și „judecăți” purtînd parașa oficială. Atitudine însemna întotdeauna împotrivire, din punctul nostru de vedere (adică din punctul de vedere necanonizat). Astăzi, cuvîntul ar trebui să-și recîștige, creдем, sensul exact: complet, adică. Dacă prin atitudine înțelegem adoptarea unei poziții active față de o idee, o realitate, un principiu etc., înseamnă că această poziție poate fi și de susținere, de afirmare, nu doar de negare. Un teatru politic al afirmației poate fi mai dificil de realizat decât acela al negației. Înseamnă argumente (cînd ne împotrivim nu era nevoie să argumentăm, știam toți despre ce e vorba, eram de acord, nu erau necesare eforturi pentru a fi convinși), iar aceste argumente nu pot fi exprimate altfel decât prin limbaj artistic. Multe spectacole au făcut recurduri de incasări pentru că „spuneau ceva”, și mai nimeni nu se întreba cum spuneau. Atunci era neesențial. Acum, nu, pentru că idei interesante se pot exprima într-un articol de ziar, într-o carte, într-un discurs (chiar și electoral), pe stradă, oriunde. Oriunde și cu voce tare (sîntem optimiști? Da, sîntem și dorim

să fim!). Teatrul are obligația — „comitem” desigur, un loc comun, o observație ce ține de elementarul bun simț, dar alți de multe lucruri ce țin de bunul simț ne-au ieșit din deprinderi... — de a exprima aceste idei nu oricum, ci prin formulări de valoare artistică valide și din acest punct de vedere, chiar seducătoare.

Spuneam că pînă acum „atitudine” însemna, automat, „împotrivire”. Este nevoie, poate, să regăsim și un sens mai cuprinzător, mai adînc al cuvîntului împotrivire. Va mai fi suficient să imităm gestul specific unui puternic al zilei, un tic verbal sau de comportament, să punctăm ironic un slogan pentru a ne plasa în perimetrul politicului, al curajului? Probabil, nu. Aceste cirteli (căci despre cirteli e vorba, nu despre o autentică împotrivire) își vor păstra, negreșit, hazul, deci și succesul la public, dar vor redeveni ceea ce sînt de fapt: simple accesorii amuzante însoțind un demers mai grav, mai serios. Și, de altfel, poți considera că faci politică atunci cînd te limitezi să cirtiești, dacă politică înseamnă, în acel moment, a dărîma? Dar cînd vrei să construiești? Cînd ești obligat de propria conștiință să începi, în sfîrșit, să construiești? Sigur că vor mai fi necesare alte dărîmări, dar în momentul de față ele nu mai sînt obiectivul, ci doar calea.

A face teatru politic înseamnă, în ultimă instanță, a răspunde exact, pertinent, fundamental, unor întrebări pe care spectatorul și le pune în afara sălii de spectacol, unei necesități de ordin civic, social. Ani la rând, chiar decenii, teatrul a oferit o supapă salvatoare nemulțumirilor, disperărilor, înfrîngerilor care măcinau (cu temeinică ferocitate) viața tuturor. Acum așteptăm de la teatru mai mult decât o supapă. Așteptăm să ne ajute să ne regăsim, dar și să ne eliberăm de noi înșine, să ne ajute să gîndim fără priviri furișate cu grijă în jur, să vorbim fără mină la gură, să fim de acord pentru că ne-au convins argumentele, să ne împotrivim pentru că așa ne indeamnă argumentele, să respirăm cit ne ținem plămînii, să reinvățăm înțelesul exact al unor cuvinte cum sînt adevăr, dreptate, libertate, demnitate, pe care le-am rostit atîta încît am uitat cu desăvîrșire ce înseamnă. Și mai așteptăm, poate, de la teatru să ne transforme din trestii bătute de vînt în trestii gînditoare...

CRISTINA DUMITRESCU

INEVITABILUL CARAGIALE SFÎRȘIT LA „SECOLUL”

Apetitul politicesc al lui Caragiale, trecerea lui, cînd scrișnită, cînd dezinvoltă, de la liberali la conservatori, de la juni-

miști la radicali, cochetînd și cu socialiștii și cu PNR-ul transilvan, pentru a campan final, în căutarea acelorași interese, la conservatorii democrați ai lui Take Ionescu, a fost în epocă o sursă vînoasă

de comentarii. Orgolios, autorul lui Leonida se voia util, dar cu gros folos personal, după moda zilei, desigur. Fără exces de scrupule și lipsit de orice iluzii în etică, el știa că faima literară nu-i mai nimic fără cea politică, atacat fiind dinăuntru și din afară de complexul originii și al stării sociale, de mania succesului total și de nevroza pecuniară. Sentimental cu cinism și generos cu harțag și sarcasm, Caragiale scrie 1907, debusolind lumea fracurilor de partid, pentru a intra, un an mai târziu, în echipa de tinerească promisiune a takismului, ceea ce va scandaliza, mai mult sau mai puțin, pe toată lumea. Takismul supărind, cum era de așteptat, la ora aceea și-n stînga și-n dreapta, ca (nou) hibrid profitabil ce era. Este, acesta, un capitol oropsit al exegezei și va trebui comentat cit de curînd pe spații largi.

Deocamdată, încheind răsfoirea ziarului Secolul, să notăm mai întii cronica lui Grigore Tăușan (emul maioreșcian „liberalizat“ la acea dată și viitor autor prolific de opuri filosoficești, de metafizică popularizantă) la 1907 (*O mare critică socială*, în nr. 2468/14 nov. 1907) „Par-se deci, subliniază Tăușan, că o dictatură momentană e visul dlui Caragiale. deși tot dsa este apărătorul fervent al unei reprezentării naționale ultrademocratice (...) Dacă sufragiul universal poate fi un remediu, lăsăm aceasta să cugete acel om care a ridiculizat cu neîntrecut sarcasm lipsa de pricepere a maselor, ignoranța trufașă a mulțimei. Dacă nici cei puțin alesi nu sînt cum ar trebui să fie cu ochii dlui Caragiale, cum pot fi buni cetățeni și pricepuți patrioți și întregi alegători și incoruptibili și senini — milioanele de analfabeți chemați la cîrma statului de dl. Caragiale?“

„Secolul“ dusese, ca organ liberal, o dură campanie anti-takistă. Intrat la mijloc, după aderarea din ianuarie 1908, Caragiale trebuie să-ndure „tratamentul“. Mai întii, cum poate fi motivat calificativul de „geniu“ acordat lui Caragiale de noul său coleg politic Al. Bădărău? Geniu este doar Eminescu, dar l-am avut și pe Hașdeu și-i avem și pe Maiorescu, Vlahuță, Coșbuc! (*Intellectualii takiști*, nr. 2535/10 febr. 1908). Apoi: „Să ne dea voie *Ordinea* (se spune în editorialul *Fără condiții*, nr. 2540/16 febr.) să mai păstrăm oarecari iluzii despre «cei mai mulți dintre scriitorii de valoare ai țării», inclusiv d. Ioan Lucea Caragiale și să credem că, oacă cu adevărat fără nici o condițiune au intrat în partidul dlui Take Ionescu, n-au intrat însă și fără nici o speranță“. După modul de receptare a lui

1907 în „Convorbiri literare“, „văzînd dar eminentul autor satiric că idealul său politic nu găsește apreciere la junimiști, cu alte cuvinte că d. Carp, care a fost poate cel dintii vizat, n-ar fi dispus să joace rolul «bărbatului de stat cu pieptu-nainte», și-a aruncat ochii asupra dlui Take Ionescu, ca singurul care ar mai fi rămas apt, la o adică, pentru «eroica sarcină» și — fără nici o condițiune — dar cu speranța în tainele viitorului, a bătut telegrafic la ușa noului partid (...) Așa ne place nouă să ne închipuim explicația acestui episod, desigur unul din cele mai interesante ale vieții politice românești de după epoca lui Farfuridi și Cațavencu“.

Pe de altă parte, însă, Mihail C. Bunescu își continuă imperturbabil cronica dramatică, scriînd, la 12 martie 1908, despre *D'ale carnavalului*, „mîndria noastră, a iubitorilor de literatură“. Comedie „de un gen inferior celor abordate de d. Caragiale“, dar plină de „umor și tehnica scenei“, impunînd prin „vioiciunea în dialog“, „mișcarea în acțiune“ și „farmecul în dezvoltare“. Și, în fond, întrebă Bunescu, de ce ar fi „inferioară“ *Scrisorii pierdute*? Ce, l-a învinuit cineva pe Molière că a scris, pe lîngă *Avarul*, și *Vicleniile lui Scapin*?! Numai că, orice s-ar zice, „un guvern cu Take Ionescu, Disescu și Bădărău, cu Istrati, Cămărășescu, Brătoșanu, N. Xenopol, cu Caragiale și alți Cancicovi, n-ar putea fi tolerat de țară“ (nr. 2622/20 mai 1908). De ce acceptă „maestrul“ rolul „șters al actorului“ în alaiurile și la banchetele lui Take Gură-de-aur, tocmai el „care a trăit din exploatarea ridicolului omenesc? Aceasta arată mai bine decît orice că politica cere și ea anumite înclinări, și cel ce e talentat în alte arte, poate să facă destul de urtă figură în politică.“ (*Copilărie*, nr. 2644/27 iun.)

Dar justa evaluare a faptelor este evidentă: persiflat pentru atitudinile de partid, Caragiale este pe mai departe venerat ca scriitor: „Nimeni nu a criticat *Noaptea furtunoasă* pentru că autorul ei a fost junimist, adept al dlui Maiorescu, sau că mai târziu devine redactor la «Gazeta poporului» a răposatului Palade sau pentru că el, trecînd prin gazetele conservatoare pure, pentru a face admirabila biografie a lui Lascăr Catargiu, a devenit și takist. Variațiile politice ale dlui Caragiale, cari întrec variațiile colorante ale cameleonului, nu au putut niciodată să influențeze critica literară, sau gustul publicului, care totdeauna a admirat cu aceeași neșchimbată simpatie *Scrisoarea pierdută* și *Noaptea furtunoasă*“ (G. Tăușan/Pe-

tronius, *Politica și critica dramatică*, nr. 2821/8 febr. 1909). Pe fondul așteptării locului vacant, lăsat la colegiul doi de Cameră din Iași, prin plecarea lui Panu cenzor la Banca Națională (loc pentru care concureau Caragiale și Gh. Lascar), Naționalul reprograma *Năpasta*. „Nici stîngăcie de mișcări, nici încercări zadarnice de mimică, nici intonații nepotrivite“, scrie N. Pralea despre jocul Marioarei Voiculescu. „Că nu-i așa o țărancă de-a noastră, altă chestie! Că nu are atîta simț de răzbunare și nici atîta pricepere în vicleșuguri — cum spunea cineva — rămîne încă ceva discutabil“.

Spre finele lui 1909, legăturile dramaturgului cu noul său partid se întrevăd a fi tot mai subțiri, astfel încît Caragiale este, fie invocat cu duioasă maliție: „Iată o formulă pe care n-o găsise încă I.L. Caragiale (democrația conservatoare, n.n., lansată în Țara) ca să impace pe Farfuridi cu Cațavencu“ (14 oct. 1909), fie ca martor insolit: „Ce zici, dle Caragiale? Nu sînt acestea ca aplauzele din comedia dtale «*Scrisoarea pierdută*», cînd Cațavencu proclamă lipsa de orice travaliu, care nu se face deloc, domnilor în țara noastră...?“ (editorial, nr. 3111/12 febr. 1910). Tot așa, în aprilie 1910, N. Pralea regretă lipsa lui Caragiale de pe afișele Naționalului — „păcat, fiindcă din Caragiale unii din cei care fac azi teatru pot să învețe adevărata taină a plămădirii unei piese“. Iar în toamnă (nr. 3286/22 sept. 1910): „...caricaturile acelea sociale durează și azi. Bineînțeles ceva mai schimbate“.

Ca o dovadă în plus de simpatie, Caragiale marchează, din nou, stilul rubricii de Informații: ieri la Senat, reprezentație de gală cu *Scrisoarea pierdută*. „Rolul lui Cațavencu a fost jucat cu un briu extraordinar de senatorul Emil Lăzărescu. Păcat că d. Caragiale n-a asistat la această reprezentație“. În fine, sub titlul *Mitică trăiește* (nr. 3468/21 mai 1911) se vorbește o dată mai mult despre viabilitatea tipologiei caragieliene: „Finul maestrului e bine sănătos. Nici răscoalele de la 1907 nu i-au schimbat felul lui de a fi, nici ultimele schimbări de guvern nu l-au mișcat prea mult. Numai, din vreme în vreme, o undă de melancolie se lasă pe fața-i și rămîne dus pe gînduri. Cauza, am bănuț-o. Din străinătate nu-i trimite nici măcar o ilustrată. Mitică nu merită o astfel de abandonare. Mai ales că e tot în vervă...“

DAN C. MIHAILESCU